

Csépai Balázs

Az anyavállalat felelőssége leányvállalata versenyjogi jogsértéséért

1. Bevezetés

A versenyjogi jogsértésekért viselt felelősség kérdése – a hozzájuk fűződő jogkövetkezmények és a jogellenesen okozott káron alapuló keresetek miatt – alapvető kérdése mind a közhatalmi, mind a magánjogi jogalkalmazásnak. Különösen fontos ezért annak megfelelő tisztázása, hogy a jogsértésért viselt felelősség mely jogi személynek tudható be, illetőleg, hogy az elkövető vállalat¹ felelőssége milyen ténybeli és jogi feltételek vagy ezen feltételek milyen jellegű változása esetén szállhat át egy másik vállalatra.

Az egyik fontos esete a felelősség ezen kérdéskörének, amikor az anyavállalat irányítása alatt álló leány követ el valamilyen jogsértést, ám éppen az irányításra visszavezethetően a magatartásért az anyavállalatot vonja felelősségre a hatóság. Esetenként tehát a versenyjogi értelmezés a polgári jogi felelősségi szabályoktól eltérő eredményre is vezethet.

Az alábbiakban bemutatjuk, hogy a közösségi jogi értelmezés hogyan alakította az anyavállalati felelősség megállapításához szükséges bizonyítási terhet. Ugyancsak rámutatunk az ítélkezési gyakorlat lehetséges fejlődési irányaira és a továbbfejlesztés szükségességére.

2. Alapvetés – a vállalkozás fogalma

Az anyavállalati felelősség értelmezésében kiindulópontunk: a versenyjogi és polgári jogi felelősség alakulása közti eltérés alapja, hogy a versenyjogi jogi személy fogalomtól eltérően, a vállalkozás komplex fogalmára építetten határozza meg a felelősség alakulását.

Az európai bíróságok következetes gyakorlata szerint a vállalkozás hosszú távú gazdasági célhoz kötötten működő, személyi és fizikai, valamint nem fizikai elemekből álló, és valamely autonóm jogi entitáshoz kapcsolódó, egységes szervezet.² A versenyjogban a vállalkozás fogalma minden gazdasági tevékenységet folytató jogalanyra kiterjed, függetlenül azok jogállásától és finanszírozási módjától.³ A gazdasági tevékenységet adott piacon termékek vagy szolgáltatások kínálásának ténye jellemzi.⁴ A vállalkozás fogalmát a vizsgált tevékenység felől közelítve úgy kell érteni, mint azt a gazdasági egységet, amely a kérdéses magatartást megvalósítja akkor is, ha jogilag az adott vállalkozás több természetes vagy jogi személyből áll.⁵ A vállalkozás, tehát mint a megvalósított tevékenység, és nem mint elnevezés vagy jogi forma képezi a versenyjogi szabályozás tárgyát.

A vállalkozás fogalma ugyanakkor relatív is lehet. Egy leányvállalat nem minősül vállalkozásnak az anyavállalatával kötött megállapodása tekintetében, mivel az a gazdasági egységen belül végbemenő tranzakció.⁶ Ugyanakkor a harmadik felek-

kel kötött megállapodásaiban vállalkozásnak minősülhet.⁷ A közösségi versenyjog szerint az azonos csoporthoz tartozó különböző társaságok tehát egy gazdasági egységet alkotnak, feltéve, hogy a tagvállalatok nem önállóan határozzák meg piaci viselkedésüket.⁸

Ennek tükrében nem meglepő, hogy a versenyjogi jogsértésért viselt felelősség sorsa nem kapcsolódik össze minden esetben a vállalat, mint jogi entitás sorsával, azaz előfordul, hogy a versenyjogi felelősség elválik a vállalat egyéb polgári jogi kötelmeitől, hogy a vállalkozáshoz, mint gazdasági egységhez kapcsolódjék. Mindazonáltal a végrehajtás nemzeti jogi szabályainak alkalmazhatósága érdekében ilyen esetekben is szükséges lehet valamely meghatározott, jogi felelősséggel bíró személy azonosítása, amely a vállalkozás, mint gazdasági egység felett irányítást gyakorol és így felelősséget visel annak jogsértéséért.⁹

3. Az anyavállalat felelősségének alapja

A jogsértést megvalósító személyi és tárgyi-anyagi kör (vállalkozás) irányításáért felelős jogi személy (vállalat) konkrét versenyjogi felelősségét megoszthatja, esetenként akár ki is zárhatja, ha a vállalat, leányvállalatként egy másik, azaz az anyavállalat irányítása alatt áll. Az irányítás tényéből fakadóan ugyanis esetenként az irányított vállalat nem képes önálló piaci magatartás tanúsítására, hanem csak az irányító utasításait követi, azaz versenyjo-

² A 19/61. sz. Mannesman kontra főhatóság ügyben, 1962. július 13-án hozott ítélet (EBHT 1962., 675. o.)

³ A C-41/90. sz. Höfnerand Elser ügyben hozott ítélet (EBHT 1991., I-1979. o.) 21. pontja, a C-264/01, a C-306/01, a C-354/01 és a C-355/01. sz. AOK-Bundesverband és társai ügyben hozott ítélet (EBHT 2004., I-2493. o.) 46. pontja, a C-244/94. sz. Fédération française des sociétés d'assurances és társai ügyben hozott ítélet (EBHT 1995., I-4013. o.) 14. pontja; a C-55/96. sz. Job Centre ügyben hozott ítélet (EBHT 1997., I-7119. o.) 21. pontja, a C-309/99. sz. J. C. J. Wouters, J. W. Savelbergh és Price Waterhouse Belastingadviseurs BV kontra Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten ügyben 2002. február 19-én hozott ítélet (EBHT 2002., I-1577. o.) 46–48. pontjai és a C-180–184/98. sz. Pavel Pavlov és társai kontra Stichting Pensioenfonds Medische Specialisten egyesített ügyekben, 2000. szeptember 12-én hozott ítélet (EBHT 2000., 6451. o.) 2. pontja

⁴ C-35/96. sz. Bizottság kontra Olaszország ügyben 1998. június 18-án hozott ítélet (EBHT 1998., -3851. o.) 36. pontja

⁵ A 170/83. sz. Hydrotherm Gerätebau GmbH v Compact del Dott. Ing. Mario Andreoli & C. Sas. ügyben, 1984. július 12-én hozott ítélet (EBHT 1984., 2999. o.) 10. pontja

⁶ A T-102/92. sz. VIHO Europe BV kontra Bizottság ügyben, 1995. január 12-én hozott ítélet (EBHT 1995., II-17. o.) 51. pontja

⁷ Lásd például a 82/367/EGK sz. Hasselblad ügyben, 1981. december 2-án hozott Bizottsági határozatot (HL 1982., L 161., 18. o.)

⁸ A T-203/01. sz. Michelin kontra Bizottság ügyben, 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., II-4071. o.) 290. pontja

⁹ A C-286/98. P. sz. Stora Kopparbergs Bergslags AB kontra Bizottság ügyben, 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-9925. o.) 141. pontja

¹ A továbbiakban szándékosan eltérő szóhasználatot alkalmazunk a versenyjogi vállalkozás összetett fogalmára és a konkrét jogi személyiséggel rendelkező jogi entitásokról, a vállalatokról nézve.

gi értelemben egy vállalkozásként működik több, egyébként önálló jogi személy. Az önálló jogi személyiség tehát nem jelenti a versenyjogi értelemben vett önállóság meglétét is. Másfelől viszont az irányítási jogok megléte nem szükségszerűen zárja ki annak a lehetőségét, hogy a leányvállalat önálló piaci magatartást tanúsítson. Ennek fényében előfordulhat tehát, hogy a határozat címzettjeként a tényleges irányítót jelölik csak meg, azaz a leányvállalatot nem vonják külön felelősségre, de akár mindkettő is lehet címzett, egyetemleges felelősség kimondása mellett. A leányvállalat önálló felelőssége is megállapítható, ha az anyavállalattól független, önálló magatartást tanúsítva követett el jogsértést.

A versenyjogi eljárásban így releváns kérdés lehet, hogy a határozat címzettje a vállalkozás működéséért felelős leányvállalat, vagy a leányvállalatot irányító anyavállalat, esetleg mindkettő legyen.

A vállalkozás fogalmának az ítélkezési gyakorlatban való kibontásakor a fentiekben láthattuk, hogy a felelősség viselésének kérdése alapvetően attól függ, hogy az adott magatartás folytatásakor a leányvállalat önálló piaci magatartást tanúsított, vagy pedig az anyavállalat utasításait hajtotta végre, azzal ténylegesen is egy gazdasági egységet alkotva. Egyáltalán nem mindegy azonban, hogy ennek a kérdésnek a megválaszolása érdekében milyen bizonyítékok szükségesek, azaz elegendő-e az irányítási jog meglétének bizonyítása, vagy szükséges a tényleges, az adott jogsértésben való részvételre adott utasítások, avagy az utasítások hiányának bizonyítása is.

A jelenlegi közösségi jogi értelmezés szerint, ha az anyavállalat leányának a kizárólagos tulajdonosa, és az eljárás során a tényleges irányítás megvalósulását célzó bizonyítékokkal nem áll elő, úgy vélelmezhető, hogy az irányítási jogot ténylegesen gyakorolta is. Az irányítás kizárólagosságának hiánya esetében azonban az irányítási jog megléte mellett szükséges olyan körülmények bemutatása is, amelyek az irányítás tényleges gyakorlását is bizonyítják.

4. Az anyavállalati felelősség megállapításának első esetei

Az első eset, amelyben az anyavállalati felelősség felmerült, az ún. *Matières colo-*

rantes ügy¹⁰ volt, amely bőr és textilipari színezőanyagokat, festékeket forgalmazó egységes áremelésére vonatkozott. A Bizottság a jogsértés megállapításakor a közös piacon tevékenykedő leányvállalatok magatartását a közös piacon kívüli, svájci anyavállalatoknak tudta be arra hivatkozva, hogy azok teljes irányítást gyakorolnak felettük, azaz a leányvállalatok az anyák „belső szférájába” tartoznak. Az ily módon bírsággal sújtott négy svájci anyavállalat a bíróság előtt megtámadta a Bizottsági határozatot. A négy ügyben négy ítélet született, a cégek nevének megfelelően Imperial Chemical Industries, Ciba, Geigy és Sandoz elnevezéssel.

Az Imperial Chemical Industries ügyben¹¹ a bíróság megállapította, hogy önmagában az elkülönülő jogi személyiség ténye nem zárja ki az anyavállalat felelősségének megállapítását a leány jogsértéséért. Különösen ez a helyzet a bíróság szerint, ha a leányvállalat nem folytat önálló piaci tevékenységet, hanem mindenben az anyavállalat utasításait követi. A gazdasági egység fogalma alapján a közöttük létrejövő kapcsolatra az EK 81. cikk (1) bekezdésének tilalma nem vonatkozik, ugyanakkor viszont a gazdasági egység egészéért az anyavállalat lesz a felelős. Kimondja tehát, hogy bizonyos körülmények között az anyavállalat felelőssége megállapítható lehet a leányvállalat jogsértéséért. Az Imperial Chemical Industries ügyben a bíróság végül az alapján látta bizonyítottnak az EK területén kívül működő vállalkozás felelősségét, hogy a közös piacon belül működő leányvállalatokban kizárólagos vagy legalább többségi részesedéssel rendelkezett, azok döntő irányítására ténylegesen képes volt és bizonyíthatóan utasította az árak emelésére és egységes alkalmazására. Mindezen körülmények alapján a bíróság úgy találta, hogy a jogi személyiségek különbözősége nem képes ellensúlyozni magatartásuk egységességét, azaz a magatartás tanúsítása ténylegesen az anyavállalatnak tudható be.¹²

Ez az ítélet nem csak abból a szempontból fontos, hogy kimondta, a jogi személyek elkülönülése nem zárja ki az anyavállalat felelősségének megállapíthatóságát, hanem azért is, mert egyelőre még nem

engedett teret a Bizottságnak a felülvizsgálat alapjául szolgáló *Matières colorantes* ügyben hozott határozatában megjelenő általánosabb megközelítésnek. A Bizottság ugyanis amellest, hogy hivatkozott a tényleges irányítás gyakorlásának bizonyítékaira kimondta azt is, hogy a Ciba, a Geigy, a Sandoz és az ICI kizárólagosan irányított leányvállalatai az anyavállalat belső szervezetébe tartoznak, így magatartásuk a gazdasági egységnek, azaz az anyavállalatnak tudható be. A bíróság viszont ilyen általános megjegyzést nem tett, azaz szerinte az elemzésnek mind az irányítási jog meglétére, mind pedig annak tényleges gyakorlására ki kell terjednie.

A bíróság, a Bizottság ugyanezen határozata ellen indult Sandoz-ügyben is megerősítette, hogy a leányvállalatok utasítása esetén annak magatartása az anyavállalatnak lesz betudható, és az egységes viselkedés a felelősség szempontjából felülírja az eltérő jogi személyiségből fakadó formális elkülönülést.¹³ A Geigy fellebbezése kapcsán ugyancsak kimondta, hogy az irányítási jog megléte és annak bizonyított tényleges gyakorlása alapján a jogi személyiségek elkülönülése ellenére betudható a magatartás az anyavállalatnak.¹⁴

A bíróság tehát formálisan ezen két ítéletben sem állítja fel vélelemként a Bizottság érvelésében megjelent vélekedést. Ha ugyanis több bizonyítékra alapoz egy döntést a bíróság, akkor abból automatikusan nem következhet, hogy valamelyik bizonyíték elvétele esetén is ugyanarra a döntésre jutott volna. Másfelől pedig ha a bíróságnak szándékában állt volna a vélelem kimondása, akkor megtehetné volna, hogy az irányítás tényleges megvalósulására vonatkozó bizonyítékok említésekor megjegyzi, hogy azok csak alátámasztják a kizárólagos irányítás jogából eredő vélelemből egyébként is egyértelmű következtetést. Ilyen megfogalmazás azonban nem azonosítható a fentebb hivatkozott három ítéletben, azaz egyértelmű, hogy az első jelentős ügykör kapcsán a bíróság még nem mondta ki az irányítási jogon alapuló vélelmet, tekintettel talán arra, hogy éppen a közvetlen bizonyítékok miatt a vélelem kimondására nem is volt szükség.

Az ICI ügyben¹⁵ hozott ítéletben ismételtelen korábbi elvi megállapításait erősíti

¹⁰ A 69/243/EGK sz. *Matières colorantes* ügyben, 1969. július 24-én hozott Bizottsági határozatot (HL 1969., L 195., 11. o.)

¹¹ A 48/69. sz. Imperial Chemical Industries Ltd. kontra Bizottság ügyben, 1972. július 14-én hozott ítélet (EBHT 1972., 619. o.)

¹² *ibidem* 11. és 132-142. pontjait

¹³ Az 53/69. sz. Sandoz AG kontra Bizottság ügyben, 1972. július 14-én hozott ítélet (EBHT 1972., 845. o.) 13. pontja

¹⁴ Az 52/69. sz. J. R. Geigy AG kontra Bizottság ügyben, 1972. július 14-én hozott ítélet (EBHT 1972., 787. o.) 44-45. pontja

¹⁵ A 6. és 7/73. sz. Istituto Chemioterapico Italiano S.p.A. és Commercial Solvents Corporation kontra Bizottság ügyben, 1974. március 6-án hozott ítélet (EBHT 1974., 223. o.)

meg a bíróság. Ebben az ügyben annak alapján állapította meg az anyavállalat felelősségét, hogy az a visszaéléssel közvetlenül célzott vállalkozással fennálló üzleti kapcsolatot bizonyítottan közvetlenül irányította.¹⁶ A megtámadott határozatban, jóllehet a döntő irányítási jog meglétét megállapítja, a Bizottság sem hivatkozott a *Matières colorantes* határozatban megjelenő általános vélekedésre, hanem tényleges bizonyítékokat sorakoztat fel az irányítás megvalósulására nézve. A *Matières colorantes* határozat vélekedése azonban talán azért sem jelent meg ebben az eljárásban, mivel az anyavállalat nem kizárólagos, csupán 51%-os tulajdonosa volt a vizsgált leányvállalatnak. Jóllehet tehát a döntő irányítási jog meglétét megállapítja, nem egyértelmű a határozatból, hogy ez azonos megítélés alá esik-e a kizárólagos irányítással, vagy sem.¹⁷

A 70-es évek bírósági joggyakorlata tehát alapelveként mondta ki, hogy az elkülönülő jogi személyiség nem zárja ki annak lehetőségét, hogy az anyavállalat felelőssége megállapítható legyen. A felelősség tényleges megállapítását azonban minden esetben az irányítás tényleges megvalósulására utaló bizonyítékok alapján állapította meg, függetlenül attól, hogy az anyavállalat kizárólagos tulajdonos volt-e vagy egyébként volt jogosult döntő befolyás gyakorlására. A 70-es években tehát még nem jelent meg a bírósági ítélezési gyakorlatban vélelem arra nézve, hogy az irányítási jog alapján vélemezhető az irányítás tényleges fennállása is. A Bizottság gyakorlata tehát, implicit módon, hiába vetette fel ennek lehetőségét, a vélelmet a bíróság nem mondta ki.

5. A kizárólagos irányítási joghoz kapcsolódó vélelem kimondása

A magatartás betudhatóságának megítélésében már változást hozott a 80-as évek elején az AEG-ügy.¹⁸ A bíróság először megerősítette az Imperial Chemical Industries-ügy tanulságait és megállapította, hogy ha a leányvállalat nem önálló magatartást tanúsít, akkor a felelősség az

anyának tudható be. Ezt követően azonban kétféle megközelítést alkalmazott. Az AEG kizárólagos irányítása alatt álló TFR esetében eltekintett annak vizsgálatától, hogy sor került-e a leányvállalat tényleges irányítására, mivel úgy találta, hogy a kizárólagos irányítás megléte szükségszerűen azt eredményezi, hogy a leányvállalat az anyavállalat stratégiáját követi. Az ATF és az ATBG esetében ugyanakkor, miután ezen leányvállalatok nem álltak az AEG kizárólagos tulajdonában, bizonyítékokat keresett a tényleges irányítási kapcsolat meglétére. Ennek során megállapította, hogy egyrészt az AEG nem vitatta, hogy képes tényleges irányítást gyakorolni, másrészt pedig a vállalatcsoport működési rendjéből fakadóan nyilvánvaló volt, hogy azok a központilag meghatározott gazdaságpolitikát követik. Ezt a nyilvánvalóságot alátámasztotta az egyik üzletfélől származó levél is, amelyben az jelzi, hogy tudomása van az egységes piaci politikáról.¹⁹

A kizárólagosan irányított leányvállalatok esetében a bíróság megközelítése felállítja azt a vélelmet, amelyet a Bizottság már az Imperial Chemical Industries-ügyben kezdett kidolgozni. Emellett a nem kizárólagosan irányított leányvállalatokra nézve is újdonságot jelentett a bíróság megközelítésében, hogy nem keresett közvetlenül a konkrét magatartás irányítottóságára utaló bizonyítékot, hanem elegendőnek tartotta annak bizonyítottóságát, hogy az irányítási viszony általánosságban fennáll.

Érdekessége az ügynek, hogy az itt felállított vélelmet a Bizottság saját eljárásában viszont nem alkalmazta, és a megtámadott határozat jogi értékelésről szóló részében eleve nem is tett különbséget a leányvállalatok között.²⁰

6. A vélelem megerősítése az ítélezési gyakorlatban

A bíróság által a kizárólagosan irányított leányvállalatok vonatkozásában az AEG-ügyben felállított vélelem valóban részévé vált az ítélezési gyakorlatnak. A *Viho*-ügyben²¹ a kizárólagos irányítási jogon alapuló

vélelem mellett azonban az Elsőfokú Bíróság hangsúlyozta a leányvállalatok stratégiáját meghatározó központi szervezeti egységek létét is és összességében ezek alapján állapította meg, hogy a vállalatok olyan gazdasági egységet alkotnak, amelyen belül a leányvállalat nem rendelkezik önálló döntési lehetőséggel. Ugyancsak részben közvetett módon állapította meg az anyavállalat felelősségét a BPB-ügyben,²² ahol a kizárólagosan birtokolt észak-írországi leányvállalat (BG) magatartása kapcsán hangsúlyozta, hogy a tényleges irányítás meglétét jelezte az is, hogy az anyavállalat végrehajtó Bizottsága rendszeresen tájékozódott a leányvállalat stratégiájáról, jóllehet az angliai egységek esetében ilyet nem tett.²³ A Bizottság az eljárásban megtámadott határozatában²⁴ nem tért ki külön az AEG vélelemre, pusztán rögzítette, hogy a BG kizárólagos tulajdonosa a BPB, illetőleg a későbbiekben feltárta, hogy a BPB rendszeres tájékoztatást kapott az írországi és észak-írországi üzleti politikáról. A betudhatóság kérdésében a jogi értékelés során nem élt külön indoklással. Sőt, az Elsőfokú Bíróság előtti eljárásban sem hivatkozik külön az AEG vélelemre, azt „helyette” a spanyol kormány teszi meg,²⁵ míg a Bizottság maga arra hivatkozik, hogy a BPB is részt vett a jogsértésben az írországi piacon. A Bizottság tehát bevett gyakorlatként kezeli már az anyavállalati felelősségnek a tulajdoni jogon alapuló megállapíthatóságát, jóllehet, mint azt fent láttuk, az korántsem volt még egyértelműen annak tekinthető.²⁶

Az AEG-ügyben kialakított és alkalmazott vélelem újabb megerősítését hozta a *Stora Kopparbergs-ügy*,²⁷ és más – *Limburgse Vinyl Maatschappij*, *Michelin*, *Tokai Carbon* – ügyek²⁸ is. A *Stora-ügyben* a felperes anyavállalat azon a jogalapon

¹⁶ A T-65/89. sz. BPB Industries Plc és British Gypsum Ltd kontra Bizottság ügyben, 1993. április 1-jén hozott ítélet (EBHT 1993., II-389. o.)

¹⁷ *ibidem*. 151-152. pontjai

¹⁸ A 89/22/EGK sz. BPB Industries plc ügyben, 1988. december 5-én hozott Bizottsági határozat (HL 1989., L 10., 50. o.)

¹⁹ A 22. lábjegyzetben hivatkozott BPB Industries Plc és British Gypsum Ltd kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 147. pontja

²⁰ Lásd a Bizottságnak éppen az AEG ügyben hozott határozatában a kérdésről való hallgatását.

²¹ A C-286/98. P. sz. *Stora Kopparbergs Bergslags AB* kontra Bizottság ügyben, 2000. november 16-án hozott ítélet (EBHT 2000., I-9925. o.)

²² A T-305/94., T-306/94., T-307/94., T-313-316/94., T-318/94., T-325/94., T-328/94., T-329/94. és T-335/94. sz. *Limburgse Vinyl Maatschappij NV* és társai kontra Bizottság ügyben, 1999. április 20-án hozott ítélet (EBHT 1999., II-931. o.) 961. pontja, a T-203/01. sz. *Michelin* kontra Bizottság ügyben, 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., II-4071. o.) 290. pontja, vagy a T-71/03., T-74/03., T-87/03. és T-91/03. sz. *Tokai Carbon* és társai kontra Bizottság ügyben, 2005. június 15-én hozott ítélet (EBHT 2005., II-10. o.) 60. pontja

¹⁶ *ibidem* 36-37. pontjai

¹⁷ 72/457/EGK sz. *ZOJA/CSC – ICI* ügyben, 1972. december 14-én hozott bizottsági határozat (HL 1972., L 299., 51. o.) A. fejezete

¹⁸ A 107/82. sz. AEG kontra Bizottság ügyben, 1983. október 25-én hozott ítélet (EBHT 1983., 3151. o.)

¹⁹ *ibidem*. 49-51. pontjai

²⁰ A 82/267/EGK sz. AEG-Telefunken ügyben, 1982. január 6-án hozott bizottsági határozat (HL 1982., L 117., 15. o.) (74) preambulumbekzdése

²¹ A T-102/92. sz. *VIHO Europe BV* kontra Bizottság ügyben, 1995. január 12-én hozott ítélet (EBHT 1995., II-17. o.) 47-53. pontjai, megerősítve a C-73/95. P. sz. *VIHO Europe BV* kontra Bizottság ügyben, 1996. október 24-én hozott ítélet (EBHT 1996., I-5457. o.) 10-18. pontjaiban

támadta az Elsőfokú Bíróság ítéletét, hogy az félreértelmezte az AEG határozatot, amikor arra alapította ítéletét, hogy az anyavállalat nem hozott fel bizonyítékokat arra, hogy a leányvállalat önálló piaci magatartást tanúsított, ezzel ugyanis szerte jogellenesen helyezte a felperesre a bizonyítási terhet. A bíróság szerint az Elsőfokú Bíróság megállapította, hogy a felperes leányvállalatának kizárólagos tulajdonosa és mint ilyen képes irányítást gyakorolni felette. A bíróság szerint azonban az Elsőfokú Bíróság nem arra alapította ítéletét, hogy a felperes a kizárólagos tulajdonos, hanem arra is, hogy az az eljárás során nem vitatta, hogy képes a leányvállalat irányítására, illetőleg, nem hozott fel bizonyítékot arra nézve, hogy a leányvállalat függetlenül viselkedett. A bíróság szerint az Elsőfokú Bíróság nem helyezte át a bizonyítási terhet a felperesre, hanem mindössze jogszerűen vélhette, hogy a 100%-os tulajdonnal rendelkező anyavállalat ténylegesen is gyakorolja irányítói jogait, különös tekintettel arra, hogy az eljárásban is végig ő jelent meg az egész vállalkozáscsoport képviselőjeként. E két szempont alapján tehát a felperesnek kellett volna előállnia a függetlenséget bizonyító körülmények bemutatásával.²⁹ A bíróság az ítélet későbbi részeiben szintén síkra száll a vélelem mellett, amikor kimondja, hogy az irányítási jog megléte miatt, ha azt a vállalkozás nem vitatja, már nem szükséges annak bizonyítása, hogy azzal az anyavállalat ténylegesen élt is.³⁰

Az eljárások alapjául szolgáló Bizottsági határozat³¹ érdekessége, hogy az a BPB ügghöz hasonlóan ismételt hallgat az AEG vélelemről, jóllehet kitűnik belőle, hogy a 100%-os tulajdon mellett irányított leányvállalatok egy gazdasági egységet alkotnak az anyavállalattal és magatartásuk neki betudható³² feltéve, hogy az önálló működésre külön bizonyíték nem merül fel³³.

A Stora-ügy mellett fentebb hivatkozott másik három bírósági ítélet alapjául szolgáló határozatok esetében is érdekesen alakul az indokolás. Míg az AEG-ügyre és az abból fakadó vélelemre közvetlen hivatkozás csak a Tokai Carbon ügyben tör-

ténik,³⁴ addig a Limburgse Vinyl Maatschappij-ügy előzményeként hozott határozat még arról sem tesz említést, hogy a kérdéses anyavállalat kizárólagos irányító, hanem csak annyit mond, hogy a vállalkozáscsoporton belül a kereskedelmi politika azonos volt,³⁵ a Michelin-ügyben³⁶ pedig egyáltalán nem is vizsgálja a kérdést.

A vélelemnek a védekezés szempontjából jelentős értelmezését hozta az Akzo Nobel NV. ügy³⁷, amelyben már abból az alapvetésből indul ki az Elsőfokú Bíróság, hogy az irányítási jog meglétéből nyilvánvalóan következik, hogy a leányvállalat végrehajtaná az anyacég utasításait. Ennek alapján pedig arra következtet, hogy ez a vélelem magába foglalja azt is, hogy a Bizottságnak nem kell meggyőződnie arról, hogy ezen irányítási jogával ténylegesen élt-e az anyavállalat. Az elsőfokú bíróság szerint mindössze annyi kötelezettsége van a Bizottságnak, hogy a kifogásközlésben jelzi, élni kíván a vélelemmel és ellenkező bizonyítás hiányában megállapítaná az anyavállalat felelősségét.³⁸ A kifogásközlésnek azonban mindenképpen tartalmaznia kell az anyavállalati felelősség megállapítására irányuló szándékot, ennek hiányában ugyanis annak a védelemhez való joga, a határozat megsemmisítését eredményező módon sérülne.³⁹

Ez az értelmezés a vélelem alkalmazásában a jövőben vélhetőleg a Bizottságot is a fentebb bemutatottnál egyértelműbb és konzekvensebb alkalmazásra szorítja majd, hiszen a kifogásközlés egyértelmű utalása a vélelem alkalmazásának szükségeselemévé vált.

7. Ellenbizonyítás a vélelemmel szemben

Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy milyen módon lehetséges annak bizonyí-

tása, hogy az anyavállalat nem gyakorolt tényleges irányítást a leány felett.

A bíróság még 1979-ben kimondta, hogy az anyavállalat és a leányvállalat közötti gazdasági függőség léte nem zárja ki a két vállalat magatartásának, vagy akár érdekeinek eltérését.⁴⁰ Ez a megállapítás lehetőséget nyit a vélelemmel szembeni ellenbizonyításra, ha az ilyen érdekkonfliktus és az ebből fakadó eltérő magatartás bemutatható. Ezen esetek köre azonban vélhetőleg igen szűk lenne.

A Bizottság gyakorlata ad némi eligazítást a bizonyítás jellegéhez kapcsolódóan. A Souris-Topps-ügyben kifejtettek szerint pontos leírását kell adni az anya- és leányvállalatok közötti kapcsolat működésének, bemutatva utóbbiak működési autonómiáját. Nem elégséges csupán arra hivatkozni, hogy az anyavállalat nem tudott a jogsértésről, vagy hogy nem ő maga, hanem a leányvállalatok kötötték meg a jogsértő szerződéseket. Ugyancsak nem bizonyító erejű, hogy az eljárás során külön képviselővel jelennek meg és önálló észrevételeket tesznek.⁴¹ Az MCAA határozatban pedig gyakorlatilag minimálisra csökkentette a kimentési lehetőséget a Bizottság, amikor kimondta, hogy önmagában az a tény, hogy az anyavállalat nem vesz részt a jogsértésben, nem elégséges a vélelemmel szembeni ellenbizonyításhoz, mivel a feladatok megosztása természetes velejárója a vállalkozáscsoportok működésének. A gazdasági egység definíciójából fakadóan ellátja a gazdasági szereplő fő funkcióit azon jogi személyeken keresztül, amelyek alkotják. Eszerint tehát az alapvető kereskedelmi stratégiájuk, beruházási és finanszírozási döntéseik tekintetében egy központi szerv irányításától függő üzleti egységek nem tekinthetők saját jogukon független gazdasági egységeknek.⁴² Ez a meghatározás azonban, tekintettel arra, hogy a leányvállalatok stratégiai, beruházási döntéseik meghozatalakor valamilyen mértékben mindig felelősséggel tartoznak az anyavállalatnak, ez a meghatározás olyan szigorú értelmezés lehe-

³⁴ A 2006/460/EK sz. Specialty Graphite ügyben, 2002. december 17-én hozott bizottsági határozat (HL 2002., L 180., 20. o.) (421) preambulumbekendése³⁵ A 94/599/EK sz. PVC ügyben, 1994. július 27-én hozott bizottsági határozat (HL 1994., L 239., 14. o.) (45) preambulumbekendése

³⁶ A 2002/405/EK sz. Michelin ügyben, 2001. június 20-án hozott bizottsági határozat (HL 2002., L 143., 1. o.)

³⁷ A T-330/01. sz. Akzo Nobel NV kontra Bizottság ügyben, 2006. szeptember 27-én hozott ítélet (EBHT 2006., 000. o.)

³⁸ ibidem 83. pontja

³⁹ lásd a C-176/99. sz. Arbed SA kontra Bizottság ügyben, 2003. október 2-án hozott ítélet (EBHT 2003., I-10687. o.)

³⁸ ibidem 160) preambulumbekendése

²⁹ A 27. lábjegyzetben hivatkozott Stora Kopparbergs Bergslags AB kontra Bizottság ügyben hozott ítélet 26-29. pontjai

³⁰ ibidem 79-80. pontjai

³¹ A 94/601/EK sz. Cartonboard ügyben, 1994. július 13-án hozott bizottsági határozat (HL 1994., L 243., 1. o.)

³² ibidem (150-151) és (159) preambulumbekendései

³³ ibidem (160) preambulumbekendése

⁴⁰ A 32/78., 36/78-82/78. sz. BMW Belgium SA kontra Bizottság egyesített ügyekben, 1979. július 12-én hozott ítélet (EBHT 1979., 2435. o.) 24. pontja

⁴¹ A COMP/37.980. sz. Souris-Topps ügyben, 2004. május 26-án hozott Bizottsági határozat 165. pontja <http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/cases/decisions/37980/en.pdf>

⁴² A COMP/E-1/37.773. sz. MCAA ügyben 2005. január 19-én hozott bizottsági határozat (242) preambulumbekendése <http://ec.europa.eu/comm/competition/antitrust/cases/decisions/37773/en.pdf>

tőségét is magában foglalja, amely szerint az AEG vélelemmel szembeni kimentésre kizárólag akkor lenne lehetőség, ha az anyavállalat tisztán pénzügyi holding társaságként birtokolja az adott leányvállalatot. Ilyen esetben azok pusztán beruházási eszköznek minősülnek az irányítási jogokkal elméletben rendelkező, de azokat alapvető stratégiai kérdésekben sem alkalmazó anyavállalat számára, azaz lehetőség nyílna az irányítás tényleges hiányának bizonyítására.⁴³ Mindazonáltal nem történik utalás a Bizottság határozatában a vélelem ilyen szigorú alkalmazására.

8. Összefoglalás – az ítélezési gyakorlat továbbfejlesztésének szükségessége

Az anyavállalati felelősség megállapításában az irányítási jogból fakadó vélelem a 80-as években született AEG ítélethez köthető és azt az ítélezési gyakorlat ettől kezdve folyamatosan meg is erősíti. A vélelem bírósági felállítását követően pedig a Bizottság gyakran az arra való külön hivatkozás nélkül, bevett felfogásként kezeli a megközelítést.

Nem tisztázott azonban néhány alapvető kérdés.

Az egyik, hogy ugyanezen megítélés alá esnek-e azok az esetek, amikor az anyavállalat döntő befolyással bír ugyan leányvállalata irányításában, de ez az irányítás mégsem kizárólagos. Kérdéses, hogy indokolt-e a külön kezelés, ha egyébként az irányítási jogosítványok megléte miatt a leányvállalat önálló piaci magatartás tanúsítására való képessége ugyanúgy korlátozott, mint a kizárólagos irányítás esetében.

A másik nyitott kérdés az ellenbizonyítás mikéntjéhez kapcsolódik. A Bizottság MCAA-ügyben kimondott megközelítése gyakorlatilag megdönthetlenné teszi az AEG vélelmet azzal, hogy olyan esetkörre szorítja a megdönthetőség lehetőségét, amelynek alkalmazási köre marginális.

Ezen felfogás tehát gyakorlatilag abszolútizálja az anyavállalat felelősségét. Nem elvetendő megközelítés, hogy a nem kifejezetten pénzügyi befektetőként tevékenykedő kizárólagos tulajdonost teljes felelősség terhelje az általa irányított vállalkozásért, azonban ennek megfelelő rögzítése fontos lenne a jogbiztonság szempontjából, hiszen a kimentetőség talán csak látszólagos lehetősége hamis biztonságérzetet adhat az anyavállalatoknak ahelyett, hogy késztenék őket arra, hogy leányaik adott esetben valóban önálló piaci viselkedését szigorúbban felügyeljék.

A visszaesés, mint a jogsértésért járó bírságot súlyosító körülmény alkalmazhatósága a harmadik fontos szempont, ami a felelősség egyértelmű tisztázását követeli. Nem mindegy ugyanis, hogy a korábban elkövetett jogsértést kinek tudta be a hatóság, ha jelen ügyben ezen korábbi elkövetés megalapozza a visszaesést. A Michelin-ügyben például, éppen az anyavállalatnak való betudhatóság szolgált a visszaesés, mint súlyosító körülmény, alkalmazásának alapjául.⁴⁴ Ha azonban az anyavállalat kimentette magát leányvállalata korábbi jogsértéséért, akkor a neki immáron betudható újabb jogsértésre nem alkalmazható a bírság súlyosítása. Még tovább bonyolítja a szituációt azonban, hogy az első határozatban a Bizottság valamilyen okból nem kívánt fellépni az anyával szemben, így annak nem is kellett a betudhatóság ellen védekeznie, miközben az új eljárásban már arra hivatkozik a Bizottság, hogy a korábbi jogsértés is betudható lett volna – akár az AEG vélelem alapján – és így állapítja meg a visszaesést. Ilyenkor az anyavállalat azzal szembesülhet, hogy az új eljárásban kibocsátott kifogásközlésre reagálva, visszamenőleg kell bizonyítania, hogy a korábbi jogsértés idején nem gyakorolt tényleges irányítást a jogsértést elkövető leány felett, azaz nem volt betudható neki a korábbi cselekmény. Külön bonyolítja a helyzetet az Elsőfokú Bíróság Danone-ügyben hozott ítélete, amely gyakorlatilag időbeni korlátozás nélkül teszi lehetővé a múltbeli jogsértések visszaesés

alapjául való figyelembevételét.⁴⁵ Emiatt az anyavállalatra évtizedekkel korábban meglévő irányítási kapcsolatok bizonyításának terhe nehezedhet, miközben a Bizottság egyszerűen csak az AEG vélelemre hagyatkozik. A kérdést némileg finomította az Európai Bíróságnak a fellebbezés kapcsán hozott ítélete, amely ugyan jóváhagyta az Elsőfokú Bíróság megállapítását az időbeni korlátok hiányáról, azonban kihangsúlyozta, hogy a Bizottság a visszaesést, mint súlyosító körülményt abban az értelemben alkalmazza, hogy a tendenciózusan jogsértő vállalkozásokat letérítse erről az útról. A tendenciózus jelleg megállapítása pedig vitatható lehet, egymástól időben igen távoli jogsértések esetében. Mindenesetre három egymástól 10-10 év távlatában elkövetett hasonló jogsértés esetében a tendenciát megállapíthatónak tartotta.⁴⁶

A felelősségi szabályok tisztázásának szükségességét támasztja alá, hogy a felelősségre vont személy megállapítása messze nem mellékes kérdés a versenyfelügyeleti eljárásban. A Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról szóló, 2002. december 16-i 1/2003/EK tanácsi rendelet 23. cikk (2) bekezdése alapján ugyanis, a Bizottság a határozat rendelkező részében felelősnek talált vállalkozás éves árbevételének 10%-áig terjedő bírságot szabhat ki. A bírság összegének felső határa esetében pedig messze nem mindegy, hogy az anya-, vagy a leányvállalat forgalmát veszik majd alapul. Különösen élessé vált a kérdés azzal, hogy a Bizottság új bírságkiszabási útmutatója⁴⁷ alapján az érintett forgalom alapul vétele, a jogsértéssel töltött évek száma és a jogsértés jellegének figyelembevétele alapján az eddigi bírságok többszöröse is kiszabásra kerülhet. Ugyancsak releváns a jogsértést elkövető személy megállapítása akkor, ha ezen múlik a visszaeső jogsértés megállapítása, amely tényező önmagában is a bírság többszörözését eredményezheti.

⁴³ Aitor MONTESA, Ángel GIVAJA: When Parents Pay for their Children's Wrongs: Attribution of Liability or EC Antitrust Infringements in Parent-Subsidiary Scenarios, In: World Competition 2006., 29(4): 555–574, 572. o.

⁴⁴ A 2002/405/EK sz. Michelin ügyben, 2001. június 20-án hozott bizottsági határozat (HL 2001., L 143., 1. o.) (362) preambulumbekézése, helyben hagyva a T-203/01. sz. Michelin kontra Bizottság ügyben, 2003. szeptember 30-án hozott ítélet (EBHT 2003., II-4071. o.) 290. pontjában

⁴⁵ A T-38/02. sz. Groupe Danone kontra Bizottság ügyben, 2005. október 25-én hozott ítélet (EBHT 2005., II-4407. o.) 352–353. pontjai

⁴⁶ A C-3/06. P. sz. Groupe Danone kontra Bizottság ügyben, 2007. február 8-án hozott ítélet (EBHT 2007., 000. o.) 36–42. pontjai

⁴⁷ Iránymutatás az 1/2003/EK rendelet 23. cikke (2) bekezdésének a) pontja alapján kiszabott bírságok megállapításáról (HL C 210., 2006.09.01., 2. o.)